

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแพร่ระบาดของเอดส์ (AIDS) เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสถานะเศรษฐกิจและสังคม จำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มมากขึ้นตลอดเวลาแต่ยังไม่มีตัวยาที่รักษาให้หายขาด และสังคมต้องแบกรับภาระต่างๆที่ตามมา เด็กแรกเกิดเสียชีวิตมากขึ้น มีเด็กกำพร้า เด็กเรื้อรังและมีหญิงหม้ายที่ต้องกลายมาเป็นผู้นำครอบครัว ซึ่งปัญหาของเอดส์ยังคงมีตลอดเวลา จากการประมาณการของกองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข (กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2541) พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้ติดเชื้อเอชไอวี (HIV) แล้วประมาณ 1 ล้านคน มากกว่า ร้อยละ 80 ติดเชื้อจากการมีเพศสัมพันธ์ กลุ่มผู้ติดเชื้ออันดับ 1 คือผู้ใช้แรงงานประกอบอาชีพรับจ้าง อายุระหว่าง 15- 39 ปี ผู้ติดเชื้อเอชไอวี เมื่อเปรียบเทียบความชุก อัตราส่วนเปรียบเทียบผู้ป่วยต่อแสนประชากรมีมากในจังหวัดที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีการจ้างงานที่หลากหลายและจังหวัดชายแดนที่มีการจ้างแรงงานจากต่างชาติในทุกภาคของประเทศถึง 10 จังหวัด ซึ่งจังหวัดเชียงใหม่เป็น 1 ใน 10 จังหวัดนั้นและมีผู้ติดเชื้อเอชไอวีสูงสุดกล่าวคือมีอัตราผู้ป่วยเอดส์ถึง 86.1 ต่อแสนประชากร (กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2542)

จากการเติบโตทางเศรษฐกิจในตัวเมืองเชียงใหม่ทำให้มีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองเชียงใหม่มากขึ้น (ธงชัย ชูสุวรรณและคณะ, 2521) ได้มีการศึกษาการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ พบว่า ส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอที่อยู่รอบๆเมืองเชียงใหม่มากที่สุดและมีช่วงอายุ ระหว่าง 15 ถึง 24 ปี เป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิงเล็กน้อย การศึกษาส่วนมากจบระดับประถมศึกษาและการเคลื่อนย้ายแรงงานมีแนวโน้มเพิ่มอย่างรวดเร็วต่อไป นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2530-2532 สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้สำรวจการย้ายถิ่นของประชากรเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีประชากรที่อพยพเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ รวมแล้ว 10,325 คน มากกว่าครึ่งของผู้อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จบการศึกษาภาคบังคับเป็นส่วนใหญ่ จังหวัดเชียงใหม่นอกจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทางการศึกษา การคมนาคม มีความทันสมัยในทุกๆ ด้านแล้ว เมืองเชียงใหม่ยังเป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางประเพณีและวัฒนธรรมทั้งดงาม รวมไปถึงแหล่งท่องเที่ยว

ทางธรรมชาติที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดีทั้งในประเทศและนอกประเทศ เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ความหลากหลายของประเพณีและวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยในจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้กลายมาเป็นจุดขายของการท่องเที่ยว จากหลายเหตุผลดังกล่าวทำให้มีการหลั่งไหลของประชากรเข้าสู่เชียงใหม่เป็นจำนวนมากในช่วงเวลาอันรวดเร็วจากอำเภอรอบ ๆ จังหวัดเชียงใหม่ ต่างจังหวัด รวมไปถึงแรงงานต่างด้าวจากประเทศใกล้เคียงที่มีตะเข็บชายแดนติดกันได้เดินทางเข้ามาขายแรงงาน

ความเหลื่อมล้ำระหว่างชนบทกับเมืองในด้านความเจริญทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่น นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น จำนวนที่ทำกินเท่าเดิม โอกาสในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ในท้องถิ่นน้อยลง ผลผลิตทางเกษตรกรรมให้ผลตอบแทนน้อยลง เมื่อเทียบกับการลงทุน ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายการผลิตจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ชุมชนจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาช่วยเหลือมาเป็นการช่วงชิงและแสวงหาทุกวิถีทางเพื่อการอยู่รอด ค่านิยมของคนจึงเปลี่ยนไปนับถือวัตถุเหนือสิ่งอื่นใด ด้วยเหตุนี้เมืองใหญ่จึงกลายเป็นแหล่งแสวงหาของชนบท กลุ่มคนที่เข้ามาทำงานนอกพื้นที่มักเป็นวัยหนุ่มสาววัยทำงาน ที่ต้องการหารายได้ให้มากเพื่อช่วยเหลือครอบครัว โอกาสในการเลือกงานมีน้อยผู้อพยพส่วนมากจึงเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไป เช่น เป็นแรงงานก่อสร้าง พนักงานสถานีบริการน้ำมัน บริการร้านอาหารและอื่นๆ ที่ไม่ต้องอาศัยทักษะมากนัก ค่าตอบแทนน้อยเมื่อเทียบกับรายจ่าย สวัสดิการที่พึงได้หรือโอกาสในการเข้าถึงบริการจากรัฐจึงมีน้อย เมืองใหญ่จึงมีความแออัดของประชากร การย้ายถิ่นประชากรจากชนบทมาสู่เมืองเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม อาชญากรรม ปัญหาชุมชนแออัด ยาเสพติดและมีการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีที่กำลังเป็นปัญหาอยู่ในขณะนี้

รายงานวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนย้ายแรงงานส่งผลให้มีการแพร่ระบาดของโรคเอดส์เร็วยิ่งขึ้น เพศสัมพันธ์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การแพร่ระบาดของโรคเอดส์เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ใช้แรงงานวัยรุ่นผู้ย้ายถิ่น ที่มีอิสระในการดำรงชีวิตขาดการควบคุมอย่างเคร่งครัดจากครอบครัว การหลุดพ้นจากการควบคุมของสังคม ชุมชน ไม่ว่าเป็นการคบเพื่อน การเที่ยว การมีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ นอกจากนี้กลุ่มแรงงานวัยรุ่นยังเป็นวัยที่มีความต้องการทางเพศสูง ดังนั้น ประชากรกลุ่มนี้จึงมีโอกาสมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ยิ่งไปกว่านั้นยังมีโอกาสแสวงหาการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงที่ตนทำงานใกล้ชิดที่คาดว่ามีความปลอดภัยกว่าแต่ขาดการป้องกันที่ดี การไม่นิยมใช้ถุงยาง

อนามัยและความนิยมที่ยาวเหยียดบริการทางเพศราคาถูก พฤติกรรมดังกล่าวจึงมีโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีมากขึ้น (ภัสสร ลิ้มมานนท์, 2541) ความรู้เกี่ยวกับเอดส์ได้มีการรณรงค์ผ่านสื่อต่างๆ โดยเน้นไปที่ประชากรกลุ่มเสี่ยง ได้แก่ ผู้ใช้เข็มฉีดยาเสพติด กลุ่มรักร่วมเพศ และกลุ่มหญิงขายบริการทางเพศ ทำให้การรณรงค์เบนเข็มไปยังพฤติกรรมเสี่ยงได้แก่ การไม่ใช้ถุงยางอนามัย การเที่ยวโสเภณีและการมีคู่นอนหลายคน แต่ผลการศึกษาวิจัยหลายโครงการพบว่า การรณรงค์ไม่สื่อความหมายชัดเจนทำให้เกิดความเข้าใจเบี่ยงเบน กลุ่มวัยรุ่นยังคงมีความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่ปลอดภัย (ภัสสร ลิ้มมานนท์, 2540)

เอดส์ไม่ได้เป็นโรคติดเชื้อที่เป็นปัญหาด้านสาธารณสุขเท่านั้นแต่เอดส์เป็นปัญหาลังคมที่ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไข ทั้งในด้านการป้องกันและการดูแลรักษา เริ่มตั้งแต่ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและชุมชน รวมถึงองค์กรต่างๆ ด้วย โดยทุกฝ่ายจะต้องตระหนักว่า เอดส์ส่งผลกระทบต่อทุกคนทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะเอดส์เป็นปัญหาของทุกๆ คน อย่างไรก็ตามการจะให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงปัญหาเอดส์ ผลกระทบของเอดส์นั้นในการแก้ปัญหาหน่วยงานจำเป็นต้องใช้ทั้งแนวคิดและวิธีการที่เหมาะสม

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดและวิธีการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะสามารถสร้างความตระหนักของกลุ่มได้ดี เพราะแนวคิดและวิธีการนี้เน้นการให้กลุ่มได้เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และใช้ประสบการณ์มาวิเคราะห์ เชื่อมโยงปัญหาเอดส์กับตนเอง ครอบครัวและสังคม อันจะนำไปสู่ความตระหนักและเห็นความจำเป็นที่จะต้องร่วมกันแก้ปัญหาเอดส์ ผู้วิจัยเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนี้ สามารถนำไปใช้ได้กับกลุ่มต่างๆ ผู้วิจัยจึงได้เลือกกลุ่มที่เป็นพนักงานในสถานบริการน้ำมัน เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ สำหรับการทดลองใช้แนวคิดดังกล่าว เนื่องจากพนักงานส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อยและเห็นว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง จึงน่าจะศึกษาว่า พฤติกรรมเสี่ยงของพนักงานเป็นอย่างไรและแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสามารถใช้กับกลุ่มได้อย่างไร ผลการศึกษารั้งนี้จะทำให้ทราบถึงศักยภาพของแนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ของพนักงานสถานบริการน้ำมัน
2. เพื่อศึกษาความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในการป้องกันการแพร่ระบาดของเอดส์

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบถึงพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ของพนักงานในสถานบริการน้ำมันในแง่มุมต่างๆ มากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนป้องกันและควบคุมเอดส์ต่อไป
2. ได้รูปแบบที่เหมาะสมของการใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในการป้องกันการแพร่กระจายของเอดส์ในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพนักงานสถานบริการน้ำมัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning-PL) หมายถึง การเรียนรู้ที่อาศัยหลักการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากประสบการณ์เดิมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้ครบองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) ประสบการณ์ 2) การสะท้อนความคิดและถกเถียง 3) เกิดความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด 4) การทดลองหรือการประยุกต์แนวคิด
2. ความเหมาะสมของรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบของการดำเนินกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีความตระหนักในปัญหาเอดส์ และเชื่อมนำไปสู่การป้องกันตนเองจากเอดส์
3. พฤติกรรมเสี่ยง (Risk Behavior) หมายถึง การกระทำที่สามารถส่งผลต่อการได้รับเชื้อเอชไอวี มีทั้งพฤติกรรมทางตรง ได้แก่ การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่สวมถุงยางอนามัยและการเสพยาเสพติดชนิดให้เสริมร่วมกัน ส่วนพฤติกรรมทางอ้อม ได้แก่ การกระทำที่นำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงทางตรง เช่น การเมาสุราขาดสติ การเสพยาเสพติดชนิดยาเม็ดหรือยาเสพติดชนิดสูบทำให้เกิดความมึนเมาขาดสติ ความเชื่อในเรื่องอายุ รูปร่าง ความสะอาดของผู้หญิงว่าจะไม่มีเชื้อเอชไอวี
4. สถานีบริการน้ำมัน หมายถึง สถานีจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ที่จดทะเบียนกับกรมทะเบียนการค้า รวมทั้งอาจให้บริการต่างๆ คือ ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด การล้างรถ การเปลี่ยนถ่ายน้ำมันเครื่อง ซ่อมรถ ปะยาง เป็นต้น
5. พนักงานบริการในสถานีบริการน้ำมัน หมายถึง ลูกจ้างของสถานีบริการน้ำมันเพศชายและหญิง ไม่เลือกกลุ่มอายุ ในที่นี้เป็นชนกลุ่มน้อยและคนไทยพื้นราบรวมไปถึงแรงงาน

งานจากต่างประเทศที่อพยพเข้ามารับจ้างแรงงาน โดยมีหน้าที่บริการเติมน้ำมันให้แก่ลูกค้า และหน้าที่อื่นๆตามที่นายจ้างมอบหมายให้ทำภายในสถานบริการน้ำมันนั้นๆ

ขอบเขตการศึกษา

ผู้ดำเนินการวิจัยได้จำกัดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากสถานบริการน้ำมันในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 แห่ง โดยมีเกณฑ์ในการเลือกสถานที่ศึกษาคือ เป็นสถานบริการน้ำมันที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองใหญ่ที่มีความเจริญ เป็นสถานบริการน้ำมันที่มีขนาดใหญ่ที่มีพนักงานมากกว่า 10 คน และในสถานบริการอาจมีพนักงานบริการเพศชายหรือเพศหญิงหรืออาจมีทั้งเพศชายและเพศหญิง

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการศึกษาไว้ดังนี้

1. บริบทของสถานบริการน้ำมัน ในรายละเอียดดังนี้

- ลักษณะทางกายภาพ
- ข้อมูลทั่วไป

2. วิถีชีวิตและภูมิหลังของพนักงานในสถานบริการน้ำมันที่เข้าร่วมกิจกรรม

ในรายละเอียดดังนี้

- ข้อมูลทั่วไปของพนักงาน
- ชาติพันธุ์
- ภูมิลำเนา
- เพศ
- อายุ
- ระดับการศึกษา
- สถานภาพสมรส
- ตำแหน่งงานในสถานบริการน้ำมัน
- การสื่อความหมายและการใช้ภาษาไทย
- ที่พักอาศัยของพนักงาน
- ประวัติการทำงานของพนักงาน

3. พฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีของพนักงานในสถานบริการ น้ำมัน ในรายละเอียดดังนี้

3.1 พฤติกรรมทั่วไปและวิถีชีวิตของพนักงาน

- ลักษณะนิสัย
- การคบเพื่อน
- เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเรื่องเอดส์
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านอื่นๆ

3.2 พฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี

- การสันทนากการ
- การดื่มสุราและการเที่ยวกลางคืน
- การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ป้องกัน
- การเที่ยวสถานบริการทางเพศ
- การเสพยาเสพติดชนิดใช้เข็ม
- การเสพยาเสพติดชนิดอื่นๆ

4. การได้รับอันตรายจากการทำงาน

5. ความเหมาะสมในการใช้รูปแบบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมต่อการ
ป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีของพนักงานในสถานบริการน้ำมันด้วยวิธีการระดมความคิด การ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเหมาะสมของรูปแบบการใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มี
ความสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจรวมทั้งทักษะการใช้ถุงยาง
อนามัยในการป้องกันเอดส์ ด้วยเทคนิคในการกระตุ้นให้คิดรูปแบบการจัดกิจกรรมการให้
ความรู้ประกอบด้วย

บรรยากาศของการเรียนรู้ที่มีความเป็นธรรมชาติ มีความเป็น
ประชาธิปไตย โดยทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน การแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์เดิมของแต่ละคนภายในกลุ่มของพนักงานนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเอง เชื่อมโยง
ความรู้ใหม่สู่การค้นพบตนเอง วิธีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องตลอดเวลาและการสร้าง
บรรยากาศที่ไม่ตึงเครียด มีความยืดหยุ่นสูง มีผลทำให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ใช้การ
สื่อสารโดยการพูด การเขียน การใช้วัสดุธรรมชาติ เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนความรู้ การ

วิเคราะห์และการสังเคราะห์ความรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพนักงานภายในกลุ่มด้วยตนเอง และระหว่างกลุ่มพนักงานกับผู้ดำเนินกิจกรรม

5.3 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรที่ศึกษาคือ กลุ่มประชากรที่เป็นพนักงานรับจ้างของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งเพศชายและเพศหญิง ไม่เลือกกลุ่มอายุ ทั้งที่เป็นคนไทยพื้นราบและชนกลุ่มน้อยรวมไปถึงแรงงานจากต่างประเทศที่อพยพเข้ามารับจ้างแรงงานในสถานบริการน้ำมันจำนวน 10 แห่ง